

# Teórie politickej kultúry

Radoslav Packa

2009

**Teórie politickej kultúry**

**BAKALÁRSKA PRÁCA**

Radoslav Packa

**Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií v Bratislave**

Bakalársky študijný program: Liberálne štúdiá

Študijný odbor 3.1.6 Politológia

Vedúci/školiťel bakalárskej práce  
Prof. PhDr. František Novosád, Csc.

BRATISLAVA 2009

Čestne prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracoval  
samostatne a použil len zdroje v nej uvedené

Bratislava 2009

Podpis.....

## ABSTRAKT

PACKA, Radoslav: Teórie politickej kultúry [bakalárska práca], Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií v Bratislave, Bakalársky študijný program: Liberálne štúdiá, Študijný odbor 3.1.6 Politológia, Počet strán: 40, Vedúci/školiťel' bakalárskej práce: Prof. PhDr. František Novosád, Csc, Bratislava 2009

Práca sa zaoberá pojmom politickej kultúry a dôležitosťou tohto pojmu pre politológiu. Zameriava sa na teoretickú časť problematiky. V práci poukazujem na históriu a hlavné teórie politickej kultúry. Práca sa špecificky zameriava na teórie súvisiace s pôvodným poňatím politickej kultúry, ktorej základom sú diela Almonda a Verbu na túto tému. Práca zároveň poukazuje na možnosti aplikácie politickej kultúry na vysvetlenie zmien politických systémov. V poslednej časti práce uvádzam hlavné kritiky využitia politickej kultúry ako interpretačného nástroja.

## Predhovor

Témou tejto práce pre mňa bola otázka: "akú úlohu zohráva kultúra v politike?" Často môžeme vidieť, že napriek silnej príbuznosti politických systémov, spôsob akým sa vykonáva politika v praxi je často veľmi odlišný. Silno s tým súvisí aj skúsenosť postkomunistických krajín, ktoré aj pri prechode na demokratický systém, neboli schopné hneď zaviesť liberalizmus do praxe svojho fungovania. Ide o podobný problém aký spomenul Fareed Zakaria, keď poukázal na rozdiel medzi demokraciou a liberálnou demokraciou. Sama o sebe demokracia znamená len politický systém, ale nehovorí nám nič o spôsobe ako je politika v štáte vnímaná a vykonávaná.

Tento vzťah systému a kultúry ma viedol k záujmu o túto problematiku. Ukazuje sa, že kultúra môže v politike zohrávať veľmi silnú úlohu: vytvárať tlak na zmenu politického systému, prípadne formovať jeho praktické fungovanie. Fungovanie politického systému je závislé aj od hodnôt a presvedčení jednotlivcov. Toto zistenie vo mne vzbudilo záujem o tému politickej kultúry. Preto som sa pokúsil zistiť ako súčasná politológia vníma kultúru a jej vplyv na politický systém.

Chcel by som poďakovať Prof. PhDr. Františkovi Novosádovi, Csc za rady, pripomienky a vedenie pri vypracovaní tejto bakalárskej práce.

## OBSAH

Predhovor.....	5
<b>1 Úvod k práci a k téme politickej kultúry.....</b>	<b>7</b>
Úvod.....	7
Politická kultúra: Úvod, predstavenie pojmov, hlavné kritiky.....	8
<b>2 Pôvod politickej kultúry.....</b>	<b>12</b>
Pôvod politickej kultúry.....	12
Klasifikácia.....	12
Putnamov sociálny kapitál.....	14
<b>3 Základná klasifikácia prístupov výskumu.....</b>	<b>18</b>
Prístupy výskumu politickej kultúry.....	18
Politická socializácia.....	20
<b>4 Aplikácia pojmu politickej kultúry.....</b>	<b>23</b>
Kulturalistické vysvetlenie pádu kolonializmu.....	23
Britská politická kultúra.....	25
<b>5 Aplikácia na prípad Slovenska.....</b>	<b>29</b>
Kultúra a systém.....	30
Konfliktná a konsenzuálna politická kultúra.....	30
Vplyv komunizmu na dnešnú politickú kultúru Slovenska.....	32
<b>6 Kritiky politickej kultúry, zhrnutie a záver.....</b>	<b>35</b>
Politické orientácie a politická kultúra.....	35
Politické socializácia, socializačné vplyvy a historická skúsenosť.....	36
Hlavné kritiky pojmu politickej kultúry.....	37
Záver.....	38

## Kapitola 1: Úvod k práci a k téme politickej kultúry

*Účelom tejto kapitoly je poskytnúť úvod k mojej práci. Prvá časť kapitoly poskytuje úvod vysvetľujúci ciele, zameranie a štruktúru práce. Druhá časť sa pokúša všeobecne načrtnúť a predstaviť témy o ktorých bližšie pojednávam v jednotlivých kapitolách.*

### Úvod

Cieľom tejto práce je predstaviť teórie, pojmy a metódy aplikácie politickej kultúry. Mojim zámerom bolo poukázať na to, že napriek silným kritikám, že politická kultúra je pojem nejasný, ide stále o pojem, ktorý má v politológii význam. Táto práca sa preto pokúsi poukázať v čom spočíva význam a užitočnosť politickej kultúry pre analýzu politických systémov.

Častou námietkou býva, že súvis medzi politickou kultúrou a politickým systémom je príliš nejasný. Ja sa pokúsim ukázať, že napriek problémom s definíciou kultúry, je možné identifikovať spôsoby ako kultúra súvisí so systémom. K tomuto cieľu sa dopracujem postupným predstavením pôvodu politickej kultúry a základných pojmov. Následne sa pozriem bližšie na teórie a hlavné teórie (prístupy k výskumu) politickej kultúry.

Táto práca, ale nezahŕňa všetky prístupy k výskumu politickej kultúry, ale sústreďí sa na hlavný a najčastejší prístup, nasledujúci myšlienky Almonda a Verbu (ktorí ako prví rozvinuli základné teórie súvisiace s politickou kultúrou). Napriek tomu som považoval za potrebné spomenúť aj iné prístupy: politická kultúra sa dá skúmať s pohľadom sociologického alebo psychologického.

Výskum sa môže sústreďiť na jednotlivca a jeho racionálne uvažovanie, alebo na emócie a skupinové správanie. Je ťažké zhodnotiť, ktorý z týchto prístupov je vhodnejší. Sústredil som sa preto na najčastejší prístup, Almondov. Ten sa prikláňa viac k sociologickému poňatiu politickej kultúry. Tento prístup som sa snažil čo najlepšie predstaviť, charakterizovať a aplikovať na konkrétne príklady.

Druhá polovica mojej práce sa sústredila práve na aplikáciu teórií z diel Almonda a Verbu na konkrétne prípady. Mojou snahou ale nebolo podať vysvetlenie politických javov, ktorými som sa zaoberal. Pretože politické javy patria do domény ľudského konania, je obtiažne poskytnúť definitívne vysvetlenie ich príčin. Aj pri aplikácii takého nejasného pojmu ako politická kultúra, nie je možné pri politických javoch ignorovať aj faktory, ktoré s kultúrou nesúvisia.

Táto práca preto nedá odpovede, prečo nastali spomenuté politické javy (bližšie spomenuté v kapitolách 4 a 5 na prípadoch Slovenska a Veľkej Británie). Mojim zámerom bolo ukázať príklad ako je možné podať "kultúrne" vysvetlenie a poukázať na kultúrne faktory, ktoré zohrávali istú úlohu.

Pokúsím sa ukázať, že politická kultúra je pojem ktorý sa dá aplikovať na praktických príkladoch. V prípade Británie sa pomocou politickej kultúry pokúsím vysvetliť volebné správanie britov. Na tomto príklade chcem ukázať, ako politická kultúra priamo vplýva na rozdelenie moci medzi politickými stranami.

Na prípade Slovenska (a jeho porovnaním s Britániou) sa pokúsím ukázať, ako politická kultúra ovplyvňuje stabilitu politického systému. Zároveň sa v 5. kapitole pokúsím predstaviť rozdelenie politických kultúr na konsenzuálne a konfrontačné, a pokúsím sa priradiť Slovensko k jednému modelu.

Záverečnú kapitolu použijem na zhrnutie základných argumentov a teórií, spomenutie a kritik teórií politickej kultúry.

Štruktúra práce preto vyzerá takto:

1. **Kapitola:**  
*Úvod k práci a k téme politickej kultúry*
2. **Kapitola:**  
*Pôvod politickej kultúry a základné rozdelenia podľa Almonda a Verbu*
3. **Kapitola:**  
*Základná klasifikácia prístupov výskumu politickej kultúry a politická socializácia*
4. **Kapitola:**  
*Aplikácia pojmu politickej kultúry*
5. **Kapitola:**  
*Konfrontačná a konsenzuálna politická kultúra a aplikácia na prípad Slovenska*
6. **Kapitola:**  
*Kritiky politickej kultúry a záver*

### **Politická kultúra: úvod, predstavenie pojmov, hlavné kritiky**

Politická kultúra je pojem často zamieňaný médiami za kultúru politiky. Ide o pojem, ktorý nazahrňuje len správanie politickej elity, ale ide o pojem ktorý vytvára vzťah medzi kultúrou a politikou. Pojem, ktorý zahrňuje nielen spôsob, ktorým funguje politický systém, ale aj ako je vnímaný subjektmi vo vnútri politického systému. Preto týmto pojmom nemyslíme len inštitúcie, ale hlavne praktické fungovanie politiky vo vnútri systému.



Prvý raz sa bol pojem politická kultúra použitý Gabrielom Almondom v článku *Comparative Political Systems*. Aby som vysvetlil čo všetko v Almondovom poňatí zahrňovala politická kultúra, vysvetlím ďalší pojem, ktorý s politickou kultúrou blízko súvisí: politická orientácia.

Almond používa politickú orientáciu na detailné objasnenie vzťahu jednotlivca k systému. Rozdeľuje politické orientácie na tri druhy: kognitívne (zahrňujúce znalosti o politickom objekte), afektívne (zahrňujúce pocity ku konkrétnemu politickému objektu) a hodnotiace (zahrňujúce názory o konkrétnom politickom objekte). Prirodzene keď hovoríme o politických objektoch môžeme hovoriť o štáte, národe, politických stranách, médiach, ale aj o súdoch, byrokracií, štátnych podnikoch a jednotlivcovi ako politickom aktérovi.

Aby sme si objasnili čo je politická orientácia, uvediem niekoľko príkladov. Napríklad môžeme hovoriť o vzťahu jednotlivca k štátu. V takom prípade je kognitívnu orientáciu znalosť štátnych inštitúcií, afektívnu orientáciu pocit vlastenectva a hodnotiacou presvedčenie o legitimitate systému.

Podobne by sme mohli uviesť príklad vo vzťahu k politickým stranám. Kognitívnu orientáciu by bola znalosť politických strán, afektívnu pocit identifikácie sa s konkrétnou politickou stranou a hodnotiacia orientácia by bola definovaná ako presvedčenie o nutnosti existencie politických strán.

Almond v *Comparative Political Systems* definuje politickú kultúru ako akýsi vzorec, ktorý vznikne keď spojíme jednotlivé politické orientácie do jedného celku. Ako vidíme politická kultúra v Almondovom poňatí zahrňuje množstvo vzťahov jednotlivca k politickému systému, ako aj hodnôt, emócií a presvedčení o jeho správnosti.

Ale, ako sa politická kultúra tvorí? Predpokladá sa, že v spoločnosti sa časom tvaruje vo vzťahu k politickému systému a k historickým skúsenostiam. Je treba poznamenať, že kultúra sa mení často veľmi pomaly, napriek tomu, že sa striedajú generácie, dochádza k dedeniu politickej kultúry jednej generácie inou, čo nazývame politickou socializáciou.

Politická socializácia je preberanie hodnôt, presvedčení a názorov vo vzťahu k politike jednotlivcom. Existuje množstvo tzv agentov socializácie, alebo socializačných vplyvov, medzi najsilnejšie patrí rodina, náboženstvo, škola, médiá alebo pracovisko. Predpokladá sa, že politická socializácia, pretože umožňuje preberať hodnoty a presvedčenia predchádzajúcej generácie, tým je možné aby dôležité historické udalosti zanechali svoj vplyv aj na generáciach ktoré ich osobne nezažili.

Ďalší pojem, príbuzný politickej kultúre, je sociálny kapitál. Tento pojem priniesol Robert Putnam, vo svojej knihe *Making democracy work*. Putnam sa snažil zistiť prečo existuje rozdiel v politike a ekonomike na severe a juhu Talianska a postupne prichádza s teóriou sociálneho kapitálu.

Pojem sociálny kapitál vychádza z predpokladu, že každý človek v spoločnosti má isté známosti a konexie ktoré mu môžu v určitých dobách poskytnúť praktickú výhodu. Známosti umožňujú jednotlivcovi získať pozíciu, alebo pomoc v núdzi a zároveň ho môžu zaviazať takúto pomoc poskytnúť.

Ale v prípade sociálneho kapitálu hovoríme hlavne o komunite a dôvere. Je známe, že jednotlivci ktorí si navzájom dôverujú, sú viac ochotní spolupracovať a obetovať vlastné prostriedky pre druhého. Putnam predpokladá, že lepšia atmosféra dôvery v spoločnosti má pozitívny vplyv na jej ekonomiku a dobré vzťahy v komunitách vedú k silnejšiemu občianskemu aktivizmu, pretože uľahčujú zhromažďovanie na presadenie politických požiadaviek.

Táto atmosféra dôvery (alebo nedôvery) je tým, čo Putnam nazýva sociálny kapitál. Sociálny kapitál identifikuje ako dôvod prečo existuje taký výrazný rozdiel medzi severnými a južnými časťami Talianska: pretože na severe existuje vyšší sociálny kapitál, čiže lepšia atmosféra vzájomnej dôvery, táto atmosféra pozitívne vplýva na každú činnosť vyžadujúcu spoluprácu viacerých jednotlivcov a vedie k akejsi "evolučnej výhode" oproti obyvateľom juhu, kde je sociálny kapitál slabší a vedie k oveľa slabšej schopnosti spolupracovať. Preto sa tvrdí, že sociálny kapitál silno súvisí s politickou kultúrou.

A teraz sa pokúsím spomenúť niektoré kritiky a pripomienky k pojmu politickej kultúry.

Prvá kritika vyplýva z nejasnosti pojmu. Tak ako pojem kultúra, aj politická kultúra má množstvo definícií a ako si môžeme byť istí čo politická kultúra je, keď to nedokážeme presne definovať? Tento rozpor je dôvod prečo existuje množstvo rôznych prístupov k výskumu politickej kultúry a spor, či výzkum politickej kultúry patrí antropológií, sociológií alebo psychológií. Má sa skúmať myslenie jednotlivca, alebo robiť štatistický prieskum, ak sa chceme niečo dozvedieť o politickej kultúre?

Druhá kritika súvisí so vzťahom politickej kultúry a politického systému. Otázka je, či vplyva politická kultúra na formovanie systému, alebo systém na formovanie kultúry? Alebo ide o obojstranný vzťah vzájomného vplyvu? Zároveň pri odpovedi na túto otázku sa treba vyhnúť častej chybe: cyklickému vysvetľovaniu vlastností systému pomocou kultúry a vlastností kultúry pomocou systému. Tým sa dostaneme k teórii, ktorá nakoniec nevysvetľuje nič okrem seba. Podobne by sme mohli analyzovať aj vzťah politickej kultúry a politického kapitálu.

A posledná kritika súvisí so spôsobom akým sa politická kultúra používa. Niekedy existuje tendencia používať politickú kultúru ako náhradné vysvetlenie javov, ktoré nie sme schopní inak vysvetliť. Toto vysvetlenie často pretrváva dovtedy, kým sa nenájde presnejšia príčina tohto javu, kedy sa myšlienka politickej kultúry opúšťa. Preto sa treba vyhnúť používaniu pojmu politickej kultúry na všetky politické javy, ktoré nedokážeme inak vysvetliť.

## Kapitola 2

### Pôvod politickej kultúry a základné rozdelenia podľa Almonda a Verbu

*Táto kapitola sa venuje téme pôvodu pojmu politická kultúra. Spomína prvé diela Almonda a Verbu, v ktorých sa pojem politická kultúra prvý raz vyskytuje. Predstavuje základné myšlienky súvisiace s politickou kultúrou, ako aj Almondove a Verbove teórie rozdelenia politických kultúr. Účelom kapitoly je predstaviť základné (pôvodné) teórie politickej kultúry a jej klasifikácie.*

#### Pôvod politickej kultúry

Politická kultúra je pojem, ktorý ako prvý použil Gabriel Almond, vo svojom článku *Comparative Political Systems* (1955). Hovorí tu o politickej orientácii jednotlivca voči politickým javom a objektom, čo je pojem, ktorý sa prvý priblížil k tomu, čo dnes poznáme ako *politická kultúra*. V nasledujúcej kapitole sa pozriem bližšie na základné myšlienky Almonda a Verbu v *Comparative Political Systems* a v *The Civic Culture*. Zároveň načrtnem základnú typológiu politických kultúr a pokúsim sa objasniť pojem politickej orientácie ako aj pojmy s ňou súvisiace.

Almond sa v *Comparative Political Systems* snaží nájsť spojenie medzi politickým systémom a jednotlivcom, na vyjadrenie tohto vzťahu používa spomenutý pojem *politická orientácia* a *politická kultúra*. Úloha politickej orientácie je detailnejšie objasniť vzťah jednotlivca k politickému systému, tým že vytvára spojenie medzi emocionálnym a intelektuálnym svetom jednotlivca a praktickým fungovaním politického systému.

#### Klasifikácia

*Almond* rozlišuje 3 druhy politickej orientácie: kognitívna, afektívna a hodnotiacia. Každý druh sa zameriava na iný aspekt vzťahu jednotlivca k politickému objektu. Ako príklad môžeme uviesť ako politický objekt: národ, štát. Kognitívna orientácia voči tomuto objektu bude znalosť vládnych inštitúcií, afektívna bude pocit hrdosti a vlastenectva a hodnotiacu orientáciu tvorí názor na legitimitu vlády.

Po sčítaní politických orientácií vzniká istý vzorec hodnôt, znalostí a správania, ktorý vplýva na politický systém<sup>1</sup>. Tento vzorec Almond nazýva **politická kultúra**. Almond ďalej tvrdí, že každý systém má vlastnú politickú kultúru (pričom spôsob akým politická kultúra vplýva na politický systém ďalej neupresňuje). Kultúry rozdeľuje na 4 základné typy odpovedajúce rôznym politickým systémom:<sup>2</sup>

**Angloamerická politická kultúra** je homogénna politická kultúra, pre ktorú je charakteristická atmosféra experimentu, trhu a hry.

**Kontinentálna politická kultúra** je podľa Almonda fragmentovaná, pretože dochádza k usádzaniu starších kultúrnych vrstiev a vzniku subkultúr, ktoré vytvárajú štiepenia. Základné subkultúry sú **preindustriálna, katolícka subkultúra** (royalisti, kresťanskí ľudovci), **kultúra starších stredných tried** (konzervatívci, liberáli) a **industriálna subkultúra** (socialisti, komunisti).

**Totalitná politická kultúra** je definovaná ako nekonsenzuálna kultúra. Je pre ňu charakteristická apatia a silná konformita.

**Preindustriálna politická kultúra** je kultúra krajín prechádzajúcich sociálnym, politickým a ekonomickým rozvojom. Dochádza tu často ku konfliktu medzi vlastnou kultúrou a implantovanou západnou kultúrou, ktorý môže viesť k nástupu charismatickej vlády.

Pojem politickej kultúry Almond a Verba ďalej rozpracovali v diele *The Civic Culture*. Politická kultúra sa v tomto diele po prvý raz vníma na makroúrovni<sup>3</sup> (oproti predchádzajúcim pokusom vysvetliť politické správanie cez psychologické vplyvy), cieľom štúdia pre Almonda a Verbu sú preto štáty a národy. Zároveň dielo zachováva pojem politickej orientácie ako v *Comparative Political Systems*.

Almond a Verba rozdeľujú politické kultúry na niekoľko typov, základnými sú:

**Parochiálna politická kultúra**, v ktorej chýbajú jasné orientácie k politickým objektom. Jednotlivec sa sústreďuje hlavne na lokálne štruktúry, nemá znalosti ani citové väzby k politickému systému. Necíti k nemu záväzky, ani od neho nič neočakáva.

**Poddanská politická kultúra**, kde sa jednotlivci orientujú hlavne na výstupovú (exekutívno-administratívnu) zložku politického systému. Jedinec má k systému kognitívne, afektívne aj hodnotiace väzby, dokáže zo systému prijímať podnety a reagovať na ne. Chýba ale orientácia na vstupové zložky systému, a vnímanie seba ako subjektu politického jednania. Táto politická kultúra je typická pre absolutistický a post-absolutistický štát.

**Participačná politická kultúra**, v ktorej je plne rozvinutá orientácia k všetkým zložkám politického systému a všetkým politickým objektom. Jedinec je schopný sa účastniť procesu tvorby, agregácie a selekcie politických požiadavok. Zároveň je schopný vnímať seba ako politického aktéra. Je to politická kultúra špecifická pre demokracie.

Tieto tri typy sú podľa Almonda a Verbu základnými politickými kultúrami. Reálne politické kultúry ale vznikajú vrstvením rôznych vzorcov politických orientácií. Preto vytvárajú rozdelenie aj na tzv zmiešané kultúry, ktoré presnejšie popisujú empirickú realitu.

**Parochiálne – poddanské politické kultúry** (africké kráľovstvá, otomanské Turecko, Prusko a Anglicko v 18. storočí)

**Poddansko – participatívne politické kultúry** (Francúzsko, Taliansko, Nemecko v 19. a 20. storočí)

**Parochiálne – participatívne politické kultúry** (modernizujúce sa štáty tretieho sveta)

**Občianska kultúra** (tvorí sa zmiešaním všetkých troch základných typov politickej kultúry a tvorí podľa Almonda a Verbu základ stabilnej demokracie).

### **Putnamov sociálny kapitál**

Ďalší pojem súvisiaci s politickou kultúrou je pojem sociálneho kapitálu.<sup>4</sup> Robert Putnam sa vo svojej knihe *Making Democracy Work* venuje otázke prečo existuje taký výrazný rozdiel v ekonomike severu a juhu talianska. Vo svojej snahe tento rozdiel objasniť zavádza pojem **sociálny kapitál**.

Putnam tu vychádza z myšlienky, že človek je schopný získať výhody z kvalitnejších vzťahov (vzťahov s väčšou mierou dôvery, konexií) s inými ľuďmi. Predpokladá sa, že v spoločnosti v ktorej jej jednotliví členovia si navzájom viac dôverujú, sú títo jednotlivci viac ochotní spolupracovať.<sup>5</sup> Putnam predpokladá, že vyššia miera vzájomnej dôvery v spoločnosti vedie k častejšej spolupráci medzi jej členmi a k lepším ekonomickým výsledkom, ako aj k väčšej miere politického aktivizmu a k jeho lepšej skupinovej koordinácii.

Túto spoločenskú dôveru Putnam nazýva **sociálny kapitál**. Predpokladá, že sociálny kapitál je dôvod výrazného rozdielu medzi severným a južným Talianskom. Pretože na severe existuje historicky vyššie množstvo sociálneho kapitálu, dochádza častejšie k spolupráci (ktorá je aj efektívnejšie vykonávaná), preto je podľa Putnama sever Talianska ekonomicky bohatší a politicky aktívnejší ako viac atomizovaná spoločnosť na juhu.

*"Sítě občanské účasti jsou základní formou sociálního kapitálu [Putnam 1993: 173 an.]. Čím hustší je síť těchto vztahů v komunitě, tím je pravděpodobnější, že občané budou schopni kooperovat. Neboť tyto sítě usnadňují komunikaci a zlepšují toky informací o důvěryhodnosti jednotlivců. Důvěra a spolupráce závisí na spolehlivé informaci o minulém chování a současných zájmech potencionálních partnerů. Putnam dovozuje a posléze dokládá empirickým materiálem: kde v historii existovaly úspěšné formy spolupráce v komunitě, je na co navázat, semínka důvěry jsou zasetá."<sup>6</sup>*

Sociální kapitál je preto dôležitý pre vývoj spoločnosti: spoločnosti ktoré operujú s silným sociálnym kapitálom sú lepšie schopné sa aktivizovať politicky a zároveň získavajú ekonomickú výhodu oproti spoločnostiam s menšou mierou sociálneho kapitálu. Napriek tomu, že priamy súvis s politickou kultúrou sa nedá naznačiť, je treba poznamenať, že sociálny kapitál by sa mohol spolupodieľať na vzniku systému liberálnej demokracie.<sup>7</sup>

Spomenutý príklad rozdielu medzi severom a juhom Talianska naznačuje ako sa dá politická kultúra a sociálny kapitál využiť, k objasneniu rozdielnych spôsobov vývoja spoločností existujúcich v navonok identických systémoch. Na druhej strane treba poznamenať, že politická kultúra sa zvykne niektorými politológmi používať ako tzv reziduálna premenná<sup>8</sup> pretože, samotný vzťah medzi sociálnym kapitálom, politickou kultúrou a vývojom spoločnosti nie je jasný.

**Typológia politických objektov a orientácií k politickým objektom v *The Civic Culture*:**

Typy politických objektov	Príklady politických objektov	Príklad kognitívnej orientácie	Príklad afektívnej orientácie	Príklad hodnotiacej orientácie
<b>Systém ako celok</b>	Štát, národ	Znalosť štátnych inštitúcií, držiteľov úradu	Vlastenectvo	Presvedčenie o legitimitě systému
<b>Input – vstupové objekty</b>	Politické strany, zájmové skupiny, masové média	Znalosť strán a ich kandidátov	Emocionálna identifikácia s politickou stranou	Presvedčenie o tom, že politické strany majú existovať
<b>Output - výstupové objekty</b>	Byrokracia, súdy, štátne podniky [Almond, Powel 1978]	Znalosť úradných predpisov, zákonov	Hrdosť na efektivitu štátneho systému	Presvedčenie o nutnosti nezávislého súdnictva
<b>Ja</b>	Jednotlivec ako politický aktér, občan, volič	Znalosť občianskych práv	Občianska sebadôvera	Predstavy o občianskych povinnostiach

**Zdroje:**

Marek Skovajsa, *Politická Kultura, prístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumaní politiky*, Univerzita Karlova v Prahe, Praha 2006, s. 79

Almond, Verba, 1989, s. 14-15

**Poznámky:**

<sup>1</sup> Pozri tabuľku *Typológia politických objektov a orientácií k politickým objektom v The Civic Culture*

<sup>2</sup> Rozdelenie ako je preložené v Marek Skovajsa, *Politická Kultura, prístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumaní politiky*, Univerzita Karlova v Prahe, Praha 2006

<sup>3</sup> Marek Skovajsa rozdeľuje teórie politickej kultúry na teórie z pohľadu 'makroúrovne' a 'mikroúrovne', pričom základný rozdiel spočíva v tom či sa teória snaží analyzovať správanie skupiny, alebo jednotlivca

<sup>4</sup> Robert Putnam D. 1993 *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press



<sup>5</sup> Marek Skovajsa sa k tejto téme vyjadruje v *Demokracie, občanská kultura a sociální kapital*, tak že vyššia miera sociálneho kapitálu umožňuje jednotlivcovi myslieť nad dimenziu vážňovej dilemy. Skovajsa považuje dobrý sociálny kapital za jeden z faktorov podporujúcich vývoj fungujúcej liberálnej demokracie.

(Marek Skovajsa, *Demokracie, občanská kultura a sociální kapital*, [www.fhs.cuni.cz/kos/kestazeni/ttexty/skovajsa\\_obcanska\\_kultura\\_a\\_socialni\\_kapital.doc](http://www.fhs.cuni.cz/kos/kestazeni/ttexty/skovajsa_obcanska_kultura_a_socialni_kapital.doc) 5.2. 2009)

<sup>6</sup> Zdenka Vajdová, Politická kultura - teoretický koncept a výzkum [http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/299\\_339VAJDO.pdf](http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/299_339VAJDO.pdf) 5.2. 2008

<sup>7</sup> Hannah Arendt v *Pôvode Totalitarizmu* považuje atomizáciu spoločnosti za jeden z predpokladov pre jej udržanie v totalitnom systéme. Zároveň Almond spomenul v *Comparative Political Systems*, že totalitná politická kultura sa vyznačuje silnou mierou konformity a nízkou mierou občianskeho aktivizmu. Preto môžeme predpokladať, že vyššie množstvo sociálneho kapitálu bude viesť k vývoju smerom k liberálnej demokracii.

<sup>8</sup> Využíva sa na vysvetlenie javov v prípade, že neexistuje žiadne presnejšie vysvetlenie.

### **Kapitola 3**

## **Základná klasifikácia prístupov výskumu politickej kultúry a politická socializácia**

*V tejto kapitole sa chcem pozrieť na základné prístupy vo výskume politickej kultúry, analyzovať ich rozdiely a následne, sledujúc najsilnejší prúd výskumu, sa pozrieť na súvisiacu tému politickej socializácie, aby sme objasnili ako sa vytvára kultúrna kontinuita v konkrétnej spoločnosti. Táto kapitola sa venuje teórii politickej kultúry a predstavuje niektoré pojmy, ktoré budú použité v nasledujúcich kapitolách.*

Pojem politickej kultúry bol zavedený v 60. rokoch Almondom a Verboomom. Od vtedy sa ale jeho chápanie podstatne zmenilo a dnes existuje množstvo pohľadov na tento pojem<sup>2</sup>. Na vysvetlenie nejasnosti by sme<sup>1</sup> mohli použiť analógiu hmly, kde je nejasné kde sa nachádza hranica pojmu, ale existuje isté vnútro ktoré majú všetky definície spoločné. Užitočnosť pojmu politická kultúra sa dá vysvetliť jeho schopnosťou poskytnúť nový pohľad na politickú realitu. Marek Skovajsa spomína niektoré príklady využitia politickej kultúry v niektorých politologických teóriách: Huntington (Stret Civilizácií) a Fukuyama (Dôvera).<sup>3</sup>

#### **Prístupy výskumu politickej kultúry:**

V knihe *Politická Kultura, prístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumaní politiky*, nám autor ponúka základnú klasifikáciu teórií politickej kultúry. Rozdeľuje ich podľa prístupu na teórie s:

#### **Objektivistickým alebo interpretatívnym prístupom**

#### **Mikroprístupom alebo makroprístupom**

a zvlášť spomína **Konfiguračný prístup**

**Objektivistický prístup** vníma politickú kultúru ako súbor prvkov vo vnútri jednotlivca. Tieto prvky pôsobia na jeho konanie a vedú ho určitým smerom. Dôležité je poznamenať, že tieto, tieto prvky sa nezhodujú s motívmi konania jednotlivcov (patria sem napríklad povahové črty).

**Interpretatívny prístup** stojí v opozícii k objektivistickému prístupu. Snaží sa najst' (konštruuje) subjektívny zmysel jednania jednotlivca ako uvedomovaného (racionálneho alebo emocionálneho) motívu.

**Makroprístup** skúma vzťahy medzi kultúrou a štruktúrou spoločnosti. Zaoberá sa hlavne nadindividuálnou úrovňou, súvisia viac so sociológiou ako s psychológiou.

**Mikroprístup** skúma ako kultúra ovplyňuje chovanie jednotlivcov. Ide o prístup silne súvisiaci s psychológiou.

**Konfiguračný prístup** pracuje s objektivistickým aj interpretatívnym pojatím kultúry. Snaží sa kombinovať subjektivistické a holistické pojatie kultúry. Individuálne motívy konania jednotlivca ako aj historické a "kultúrne" predpoklady ovplyňujú politický systém.

Podľa týchto atribútov Skovajsa rozdeľuje základné prúdy výskumu politickej kultúry na:

**Objektivistický makroprístup** (Almond, Verba, Inglehart) <sup>4</sup>

**Objektivistický mikroprístup** (Pye)

**Interpretatívny mikroprístup** (White, Rohe)

**Konfiguračný prístup** (Fukuyama, Thompson, Ellis, Wildavsky, Chillton)

Táto klasifikácia zahŕňa hlavné prúdy výskumu politickej kultúry. Už samotná existencia tohto množstva prístupov k jej výskumu naznačuje, že politická kultúra je, ako som na začiatku kapitoly naznačil, ťažko definovateľný pojem. Ide o pojem ktorý môže rovnako súvisieť s antropológiou a politológiou ako môže súvisieť s psychológiou alebo sociológiou. Táto nejasnosť je dôvodom prečo existuje množstvo prístupov k jeho výskumu. Ja sa v tejto práci obmedzím na objektivistický makroprístup, vzhľadom na to, že ide o hlavný prúd výskumu politickej kultúry. Je ale treba poznamenať, že ide o prístup často kritizovaný pre jeho nejasnosť pojmov ako sú hodnoty, postoje, presvedčenia...<sup>5</sup>

Ďalší dôvod kritiky pojmu politickej kultúry je v častej obľube rôznych autorov používať tento pojem tam, kde nevedie pre nejaký jav najst' iné vysvetlenie. Tým pádom je možné politickú kultúru zredukovať na akési náhradné vysvetlenie systémových javov, ktoré nie sme schopní inak vysvetliť. Politická kultúra by sa preto nemala stať jediným vysvetlením každého systémového javu.<sup>6</sup>

### **Politická socializácia:**

Politická socializácia je téma silno súvisiaca s politickou kultúrou. Ak sa pýtame na historický pôvod politickej kultúry konkrétnej spoločnosti, predpokladáme, že existuje spôsob preberania kultúrnych hodnôt, postojov a presvedčení jednej generácie, nasledujúcou. Preto je dôležité identifikovať tzv agentov politickej socializácie, aby sme si ujasnili spôsob prenosu politickej kultúry medzi generáciami a zároveň pochopili, prečo dokážu historické udalosti ovplyvniť hodnoty generácií, ktoré ich nezažili.<sup>7</sup>

George Voskopoulos o politickej socializácii píše<sup>8</sup>:

*"According to a short but descriptive definition found in literature on the topic "political socialization is the process by which individuals in a given society become acquainted with the political system and which, to a significant degree, determines their perceptions of politics and their reactions to political phenomena" From the very definition it is obvious that political socialization requires at least indirect participation and interest in public affairs, receiving information, developing political awareness as well as evaluating and adopting critical attitudes towards policies."*

Najdôležitejší agenti politickej socializácie sú:

### **Rodina:**

*"Vo vnútri rodiny sa jednotliviec učí a nadobúda skúsenosť o používaní a zneužívaní moci, mocenských vzťahov, disciplíny, komu pomôcť, komu veriť, ktoré zodpovednosti na seba prebrať, ako aj nespočet hodnôt, ktoré sa objavujú v našom bežnom živote. Toto všetko vplyva na naše politické hodnoty, presvedčenia a ako sa pozeráme na väčšiu spoločnosť okolo nás - a na samotný štát"<sup>9</sup>*

### **Náboženstvo:**

Napriek častému formálnemu oddeleniu cirkvi a štátu, náboženstvu je stále jeden z najsilnejších agentov politickej socializácie. Náboženstvo ponúka jednotlivcovi súbor hodnôt a presvedčení, ktoré sa môžu výrazne prejaviť ako hodnoty a presvedčenia politické.

**Vzdelanie:**

V prípade vzdelania ide o socializačný vplyv, čiastočne ovládaný štátom, ktorý mu umožňuje do určitej miery regulovať nadobúdanie niektorých hodnôt. Okrem výchovných vplyvov vzdelanie napomáha vytvoreniu politickej kultúry napríklad interpretáciou súvisiacich historických udalostí.

**Média:**

Ďalším silným socializačným vplyvom sú médiá. Ich schopnosť informovať, vyberať informácie môže slúžiť k socializácii a formovaniu politických názorov a presvedčení.<sup>10</sup>

Predpokladá sa, že existujú aj ďalšie socializačné vplyvy, ako napríklad lokálna komunita, pracovné prostredie<sup>11</sup> alebo rôzne druhy organizácií, ktorými sa ale nebudem bližšie zaoberať, pretože ich vplyv nie je taký výrazný ako vplyv tých ktoré som bližšie spomenul. Bližšie oboznámenie sa so socializačnými vplyvmi, nám umožňuje porozumieť ako sa kultúrne hodnoty prenášajú medzi generáciami a ako je možné aby historická udalosť mala vplyv počas niekoľkých generácií.

Napriek tomu, že politická socializácia je zložitou témou sama o sebe, ide o problematiku súvisiacu s politickou kultúrou. Proces socializácie má výrazný vplyv na spôsob, ktorým si jednotlivec vytvára vzťah k systému, formuje politické názory, presvedčenia a spôsob akým vníma politiku. Preto mať prehľad o základných socializačných vplyvoch (a porovnávanie ich účinku na formovanie politických kultúr rôznych krajín) má význam aj pre politológov zaoberajúcich sa politickou kultúrou.

***Poznámky:***

<sup>1</sup> Podobne ako tak urobil Marek Skovajsa v *Politická Kultura, přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumaní politiky*, Univerzita Karlova v Prahe, Praha 2006

<sup>2</sup> Podobne ako je ťažké definovať pojem kultúry, Skovajsa uvádza sociálnych antropológov Kroebera a Kluckhohna a ich klasifikáciu 161 definícií kultúry. Tieto rozdelili na niekoľko typov, ale ako autor poukazuje, toto rozdelenie umožňovalo jednu definíciu zahrnúť do viacerých kategórií.

<sup>3</sup> Ďalšie dielo ktoré možno v súvislosti s politickou kultúrou spomenúť je *Making democracy work* od Roberta Putnama, ktorému sa bližšie venujem v ďalšej kapitole

<sup>4</sup> V ďalšej kapitole sa bližšie venujem tomuto prístupu, vzhľadom, že ide o najčastejšie používaný prístup a zároveň ten ktorý použili Almond a Verba v *The Civic Culture* a Putnam v *Making Democracy Work*

<sup>5</sup> Skovajsa spomína aj problém nejednosti týchto pojmov medzi rôznymi autormi

<sup>6</sup> Politická kultúra, rovnako ako Putnamov sociálny kapitál by sa jednoducho mohli stať vysvetleniami na takmer každý politický jav, vzhľadom na to, že sa predpokladá ich vplyv na veľké množstvo politických javov

<sup>7</sup> Predpokladá sa, že jedným z najvýraznejších vplyvov na formovanie politickej kultúry je historická skúsenosť

<sup>8</sup> Ide o citáciu z *Political Socialization as a Means of Consolidating Pluralism and Democracy in Southeastern Europe* [http://www.ays.org.yu/chal\\_balk/03%20-%20Voskopoulos.pdf](http://www.ays.org.yu/chal_balk/03%20-%20Voskopoulos.pdf) 3.2. 2008 kde autor cituje definíciu politickej socializácie Michaela Rusha z Michael Rush, *Politics and Society* (London: Harvester and Wheatsheaf, 1992), p. 92

<sup>9</sup> parafráza z <http://polisci.nelson.com/intropc.html> 5.2. 2008, stránka sa zaoberá úvodom k politickej kultúre a socializácií a zameriava sa na kultúrne vplyvy na politiku v Kanade: *"Within families, one learns much about the use and abuse of power relations, discipline, gender roles, whom to trust and whom to help, what responsibilities one bears to others, as well as countless other values which arise in daily living and discussions. All of these have some bearing on our political values and beliefs, and how we view our relationship with the larger society around us - and to the state itself."*

<sup>10</sup> Média majú v každom prípade, veľmi výrazný vplyv na aj na samotnú politiku. Ako príklad možno uviesť Stephen Gottlieb, *The role of media in political campaigns* <http://www.indiana.edu/~reading/ieo/digests/d74.html> 3.2. 2008

<sup>11</sup> Zvláštnou skupinou môžu byť odborové hnutia. Podľa toho čo píše John Dearlove a Peter Saunders v *Introduction to British Politics*, second edition, Blackwell Publishers 1993, odborové hnutia majú výrazný vplyv na politické hodnoty pracujúcich tried vo Veľkej Británii

## Kapitola 4

### Aplikácia pojmu politickej kultúry

*Politická kultúra, ako som spomenul v predchádzajúcich kapitolách, nie je pojem ktorý sa dá objektívne analyzovať. Politická kultúra vzniká spojením jednotlivých politických orientácií a ich vplývaním na politický systém.<sup>1</sup> Nech sa ale použije akýkoľvek prístup k výskumu politickej kultúry, je veľmi ťažké skúmať špecifiká jednej politickej kultúry bez porovnania s inými druhmi.*

*Dôvody sú rovnaké ako pri výskume kultúry: (1) porovnanie rôznych (nielen politických) kultúr je nutné aby sme dokázali oddeliť, ktoré správanie je podmienené kultúrou a ktoré nie je<sup>2</sup> a (2) v prípade, že sa skúma vlastná kultúra je nutné aby sme získali istý nadhľad.<sup>3</sup> Preto ak sa má táto práca zaoberať politickou kultúrou Slovenska, je nutná aj analýza iných kultúr aby sme získali potrebný nadhľad pre analýzu.*

*Pre túto kapitolu som zvolil dve hlavné témy:*

*- Pokúsil som sa poukázať na možný vplyv politickej kultúry na pád kolonializmu. Túto tému som zvolil ako príklad na ktorom aplikujem kulturalistický spôsob vysvetlenia politických javov a poukážem na to ako kultúra môže ovplyvniť politiku*

*- Pozrel som sa bližšie na politickú kultúru a voličské správanie vo Veľkej Británii. Táto časť je dôležitá aby sme mohli získať predstavu ako politická kultúra súvisí s históriou, socializáciou a politickým systémom. Zároveň nám pomôže ako porovnanie v prípade Slovenskej politickej kultúry a jej špecifik.*

#### **Kulturalistické vysvetlenie pádu kolonializmu:**

*"This [British] evolution of democracy contrasts to the dominant European practice of countries switching between democratic and undemocratic regimes. Whereas older British people have lived under the same constitution all their lives, the oldest Germans have lived under four or five constitutions, two democratic and two or three undemocratic"<sup>4</sup>*

Tento citát naznačuje prvú jedinečnú črtu Veľkej Británie, pre ktorú je dôležité bližšie sa pozrieť na politickú kultúru. Veľká Británia je jedinečná svojou silnou tradíciou demokracie. Richard Rose, ktorý analyzuje prípad Veľkej Británie v *Comparative politics today* píše o jedinečnosti Británie, pretože v Britskej histórii nedošlo k náhlejšej revolúcii, ktorá by mala za dôsledok zmenu politického systému.

Namiesto revolúcie v Británii dochádza k pomalému a postupnému prechodu na demokraciu. Rose ale poznamenáva, že Británia nebola úspešná v pokuse vyviezť svoj politický systém do svojich kolónii. Je možné, že nám vysvetlenie, prečo Britský systém nebol prijatý inými, poskytne analýza Britskej politickej kultúry.<sup>5</sup>

Výrazný vplyv na britskú politiku má *tradícia*. Roseov citát na začiatku textu hovorí, že ani najstarší briti nežili pod iným, ako demokratickým systémom. Na rozdiel od iných európskych krajín, kde si najstarší obyvatelia môžu pamätať niekoľko rozdielnych systémov. Nedokážu sa tak dobre identifikovať so systémom, pretože sa do neho nenarodili.<sup>6</sup>

Ak by sme použili teoretické nástroje predstavené v predchádzajúcich kapitolách, môžeme povedať, že **zmena politického systému nevyhnutne znamená aj zmenu politických orientácií jednotlivca k tomuto systému**<sup>7</sup>. Je to tak, pretože, ako som spomenul, politické orientácie závisia od vzťahu jednotlivca k systému, emocionálneho, kognitívneho alebo hodnotiaceho. Politické orientácie spoločne tvoria politickú kultúru. Preto ak sa zmenia jednotlivé orientácie k systému, ako následok toho, že sa zmenil celý systém, tak môžeme povedať, že zmena systému mala vplyv na politickú kultúru.

Preto, jeden z významných faktorov, v ktorom sa britská kultúra odlišuje od iných európskych politických kultúr je v tom, že Británia v histórii nezažila náhlu zmenu systému. Preto nedošlo k rozdeleniu na obdobie pred a po zmene a ani k výrazným rozdielom medzi generáciami žijúcimi pred alebo narodenými až po revolúcií<sup>8</sup>.

Naproti tomu, ak by sme sa vrátili k príkladu britských kolónii, obyvatelia kolonizovaných krajín majú k britskému politickému systému veľmi odlišný postoj. Pretože oni sami (resp ich predkovia) zažili výrazné zmeny v ich vlastnom politickom usporiadaní, ich politická kultúra bude už v tomto výrazne odlišná<sup>9</sup>. Ich spoločnosť v istom bode zažila radikálnu zmenu politického usporiadania a zmena systému ovplyvnila politickú kultúru. Išlo ale o jeden z vplyvov, ktorý do britskej politickej kultúry nepatril.

Pretože politický systém vo Veľkej Británii sa vyvíjal postupne, zatiaľ čo v kolóniách bola táto zmena náhla, vzťah kolonizovaných populácií k britskému systému bude výrazne odlišný. Snaha vnútiť politický systém spoločnostiam, v ktorých bola výrazne odlišná politická kultúra, mal za následok jeho odmietnutie.



Hlavný rozdiel, na ktorý by kulturalisti v tomto prípade poukázali, je výrazný rozdiel v historických skúsenostiach Britov a kolonizovaných populácií. Jedna konkrétna historická skúsenosť vedie k tvorbe iných politických orientácií<sup>10</sup> ako iná historická skúsenosť. Politické orientácie (v tomto prípade) britskej spoločnosti boli odlišné od orientácií kolonizovaných populácií, pretože historické skúsenosti, ktoré zdieľali Briti, **boli odlišné od skúseností zdieľaných kolonizovanými populáciami.**<sup>11</sup>

Samozrejme musíme poznamenať, že historické skúsenosti nie sú jediným faktorom, ktorý ovplyvňuje formáciu politických orientácií. Ako som spomenul v predchádzajúcich kapitolách, politické orientácie sa formujú komplikovaným spôsobom cez rôzne socializačné vplyvy. Silnú úlohu v prípade kolonizovaných populácií, zohráva aj tradičná kultúra (a jej konflikt s kultúrou kolonistov), tradičné náboženstvá a politické systémy, v ktorých tieto populácie fungovali pred príchodom kolonistov.

### **Britská politická kultúra:**

Doteraz sme sa zaoberali len vplyvom politickej kultúry na koniec Britského kolonializmu. Poukázali sme na to, že veľká odlišnosť britskej kultúry od kultúr kolonizovaných krajín mohla viesť k strate postavenia Británie ako koloniálnej veľmoci.<sup>12</sup> Teraz by som sa pokúsil bližšie pozrieť na politickú kultúru samotnej Británie.

*"In Britain, one important dimension of political culture is class. Class, which can be objective or subjective, refers to birth, economic status, and connection to the ruling elite, is reinforced by the educational system, which favors the children of those who are already well connected. Access to top positions later in life often depends on having attended elite schools early in life. Even more, to attain prominence demands having graduated from one of Britain's few elite universities. Voters tend to identify themselves as members of a class and vote accordingly. Regionalism also exerts considerable influence, especially as Northern Ireland, Scotland, and Wales have asserted independence from the center. Traditions and symbols, as well as pragmatism, tend to moderate British politics. In addition, certain characteristics of the British people, such as deference and civility, lend moderation and stability. Britain's voters tend to cluster in the middle of the ideological spectrum. The main exception is Northern Ireland, where political violence has raged for decades."*<sup>13</sup>

Spomenutý citát Roskina upozorňuje na niektoré špecifiká politickej kultúry vo Veľkej Británii: silné rozdelenie spoločnosti na triedy a zároveň podstatnú rolu zohráva aj regionálne rozdelenie. Škótsko a Wales majú do istej miery silnú vlastnú identitu.<sup>14</sup>

Analýza vplyvov spomenutých faktorov by sa mala sústreďiť na volebné správanie Britov. Prehľadom volebných štatistík za posledné roky, môžeme vidieť, že väčšina hlasov sa sústreďuje okolo politického stredu (v posledných rokoch v prospech labouristov).<sup>15</sup>

Historicky, triedne rozdiely zohrávali významnú úlohu vo Veľkej Británii. Od priemyselnej revolúcie existovali silné triedne rozdiely (a postupne aj politické zastúpenie triednych záujmov). Prináležitosť k pracujúcej triede formovala iné politické orientácie ako prináležitosť k buržoáznej triede. Tieto politické orientácie sa dedili na ďalšie generácie (a do určitej miery stále dedia) procesom socializácie, tradične pracujúce triedy preferujú labouristov, zatiaľ čo bohatšie skupiny volia konzervatívcov.<sup>16</sup>

Takisto, politika, aj politický systém Británie je silno ovplyvnený tradíciou. Legálny aj politický systém nezažil výrazné revolúcie, ale ich zmeny prebiehali postupne. Británie je často označovaná ako jediná európska krajina, ktorá sa na demokraciu vyvinula postupnými zmenami.<sup>17</sup> Ako dôsledok tohto vývoja Britský politický systém zachováva prvky svojich minulých podôb (podoba britskej ústavy, súdnictvo, monarchia...). Ako sme spomenuli v predchádzajúcich kapitolách, politický systém ovplyvňuje politickú kultúru. Vplyv systému na kultúru ale prebieha pomaly a postupne a politická kultúra často pretrváva nejaký čas aj po zmene systému (tzv "*culture lag*").

*Culture lag* môže vysvetliť, prečo zmena systému nevyhnutne nemení správanie jednotlivcov. Ani zmena sociálnych podmienok sa nemusí hneď prejaviť na politickom správaní, napriek tomu so zmenou podmienok vznikajú nové vplyvy ktoré politickú kultúru menia. Spôsobom, ako kultúrne vplyvy a systém spolu súvisia, sa budem ďalej zaoberať aj v nasledujúcej kapitole, keď sa pozriem na prípad Slovenska.

### ***Poznámky:***

<sup>1</sup> Je nutné upozorniť, že v tejto práci sa zaoberám hlavne Almodovou a Verbovou koncepciou politickej kultúry. Definícia politickej kultúry, ako súčtu politických orientácií by nemusela prejsť pri iných prístupoch k výskumu politickej kultúry (spomenutých v 2. a 3. kapitole)

<sup>2</sup> Prípadne ktoré správanie je univerzálne pre všetky ľudské kultúry a ktoré je špecifické len pre niektoré kultúry

<sup>3</sup> Antropológovia sa často nevenujú výskumu vlastnej kultúry práve pre tento dôvod: tým, že jednotlivec prijme určité kultúrne vzorce správania, stáva sa, že pri výskume vlastnej kultúry prehliada jej špecifiká. Respektíve je jeho hodnotenie (nielen) vlastnej kultúry ovplyvnené hodnotami, ktoré v nej nadobudol.

<sup>4</sup> *Comparative politics today A world view (Pearson international edition), Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, R.ussel J. Dalton, Kaare Strom, s. 153*

<sup>5</sup> Ide o kulturalistické vysvetlenie, pričom predpokladám, že ani sami kulturalisti by neoznačili politickú kultúru za jediný dôvod tohto javu

<sup>6</sup> Predpokladá sa, že hlavná fáza socializačného procesu prebieha v detstve: *Lawrence A. Hirschfield, Why don't anthropologists like children?, American anthropologist 104 (2): 611-627, American anthropologic association, 2002*

<sup>7</sup> Asi jedinou výnimkou by mohli byť tzv parochials, ktorí nemajú žiadnu politickú orientáciu k systému, keď nevedia o jeho existencii (resp vedia, ale systém sa v ich lokálnych komunitách neprejavuje, preto k nemu nezmenia vzťah ani vtedy, keď dojde k revolúcii). Spomínané pravidlo sa vzťahuje len na jednotlivcov, ktorí majú nejaký vzťah k systému.

<sup>8</sup> Na druhej strane sa ponúkajú príklady mnohých postkomunistických krajín (aj Československa) po roku 1989

<sup>9</sup> Prirodzene, nie je to jediný faktor, ale poslúži k ilustrácii vplyvu politickej kultúry. Ľudia žijúci v kolóniách pred príchodom kolonistov často fungovali vo veľmi odlišných politických usporiadaniach.

<sup>10</sup> Pojem politickej orientácie používam tak ako ho pôvodne používal Almond v *Comparative Political Systems* a *The Civic Culture* spomenuté v kapitole o pôvode politickej kultúry.

<sup>11</sup> John Stuart Mill tvrdí, že národy sú, okrem iného, formované cez zdieľané historické skúsenosti. Je možné, že zdieľanie politických orientácií sa stáva jedným z faktorov, ktoré ovplyvňujú s akou národnosťou sa identifikuje jednotlivec.

<sup>12</sup> Pretože vplyv politickej kultúry sa dá ťažko kvantifikovať, nedá sa presne povedať aký silný vplyv mala politická kultúra kolonizovaných populácií na pád kolonializmu. Zároveň som opomenul, že aj vo vnútri Británie existovali hlasy ozývajúce sa proti kolonializmu, ktoré mohli mať svoj vplyv, ale pre iné zameranie tejto práce sa tomu bližšie nevenujem.

<sup>13</sup> *Countries and Concepts: Politics, Geography, culture (Pearson, Prentice Hall Companion Website), Michael G. Roskin*  
[http://wps.prenhall.com/hss\\_roskin\\_countries\\_8/12/3281/840074.cw/index.html](http://wps.prenhall.com/hss_roskin_countries_8/12/3281/840074.cw/index.html) 12.4. 2009

<sup>14</sup> Opäť by sme (s odkazom na Milla v poznámke 11) argumentovať, že tento pocit spolupatričnosti bol ovplyvnený zdieľanými historickými skúsenosťami a ich odovzdávaním na neskoršie generácie. Severné Írsko je špecifický prípad, ktorý by potreboval hlbšiu analýzu.

<sup>15</sup> *UK election statistics: 1945-2003*, Matthew Leeke, *Social and General Statistics Section, House of Commons Library*  
(<http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2003/rp03-059.pdf> 12.4. 2009)

<sup>16</sup> Napriek tomu autori *Introduction to British Politics Second Edition* (John Dearlove, Peter Saunders) tvrdia, že v poslednej dobe môžeme v tomto pozorovať zmenu. Existuje napríklad narastajúci počet voličov konzervatívnych strán medzi pracujúcimi ("working class")

<sup>17</sup> *Comparative politics today A world view* (Pearson international edition), Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, Russell J. Dalton, Kaare Strom

## Kapitola 5

### Konfrontačná a konsenzuálna politická kultúra a aplikácia na prípad Slovenska

*V tejto kapitole sa sústredím na konkrétny prípad Slovenska. Pokúsim sa ukázať spôsob ako sa (v predchádzajúcich kapitolách spomenuté) teórie súvisiace s pojmom politickej kultúry dajú využiť pri vysvetlení súčasnej podoby Slovenskej politiky. Mojim zámerom je zároveň predstaviť nové rozdelenie politických kultúr: konsenzuálne a konfrontačné a zaradiť Slovensko do zodpovedajúcej kategórie. Kapitola je rozdelená na časti podľa troch hlavných tém.*

V predchádzajúcej kapitole sme ukázali ako je možné aplikovať pojem politickej kultúry na konkrétne politické javy a systémy. Politická kultúra sa môže stať pomocou pri identifikácii príčin zmien politických systémov<sup>1</sup>. Na príklade Veľkej Británie sme poukázali na to ako kultúra ovplyvňuje politické a volebné správanie. Teraz sa pozrieme na príklad Slovenska a ako je možné Almondovú<sup>2</sup> teóriu politickej kultúry aplikovať na Slovenský prípad.

*"Slovakia's turbulent political history over the last 150 years is marked by an absence of democratic culture and participative pluralism, often due to no fault of its own. [...] The Western Observer should recognise this when studying the Slovak case; and that 'democracy is not reducible to its institutions, rules and procedures, but rather, is a way of life for individual citizens' "<sup>3</sup>*

Spomenutý citát naznačuje dôležitosť štúdia politickej kultúry aj v slovenskom prípade. Naznačuje na čo by sme sa pri štúdiu histórie Slovenska mali sústrediť. Ako sme poukázali v predchádzajúcich kapitolách, politická kultúra neustále pôsobí na politický systém. Zároveň politická kultúra vzniká kombináciou jednotlivých politických orientácií. Politické orientácie sa ale dedia cez proces socializácie. Preto je možné prenášať politické orientácie z jednej generácie na inú. Preto jedným z faktorov, na ktorý sa musíme pozrieť, je história konkrétnej spoločnosti. V tomto prípade naša otázka by napríklad mohla znieť: aká bola na slovensku tradícia demokracie?

## Kultúra a systém

Jedna odpoveď by mohli byť, že tradícia demokracie na Slovensku bola veľmi nejasná. Najstarší žijúci Slováci si pamätajú niekoľko zmien politického systému (Prvá Republika, Slovenský Štát, socializmus pred rokom 1968, normalizácia...), aj mladšie generácie prežili zmenu politického systému.<sup>4</sup> Táto skúsenosť samotná vedie k formovaniu iných politických orientácii ako v prípade stabilného systému s dlhou tradíciou.<sup>5</sup> Časté zmeny politického systému (alebo naopak jeho výrazná stabilita) formujú politické orientácie<sup>6</sup> jednotlivca voči štátu. Jednotlivec sa snaží definovať svoj vzťah k štátu cez otázky ako<sup>7</sup>:

- Je štát niečo nemenné, alebo závisí od konkrétnych ľudí pri moci?
- Služi štát vláde, alebo vláda štátu?
- Je dôležitejší systém, alebo vôľa vládnucej skupiny?<sup>8</sup>

Možeme do istej miery povedať, že jednotlivcove postoje k týmto otázkam vytvárajú jeho politickú orientáciu k vláde a štátu. V prípade systémov s dlhšou tradíciou stability, si občania vytvárajú dôveru k systému, aj keď momentálna vládnuca skupina nenapĺňa ich očakávania. V stabilnej spoločnosti, bude aj po podobnom sklamaní stále existovať dôvera, že vláda sa dá legálne zmeniť.<sup>9</sup>

Vraciam sa k prípadu Slovenska: podľa teórií ktoré sme si objasnili, by Slovensko (vzhľadom na kratšiu historickú tradíciu s demokraciou a stabilným politickým systémom) malo byť krajinou menej stabilnou ako bol spomenutý prípad Veľkej Británie. Na rozdiel od Británie je história Slovenska kratšia a vyskytujú sa v nej výraznejšie zmeny politického systému. Preto by kulturalisti predpokladali menšie množstvo dôvery občanov k štátu, inštitúciám a zákonu, ktoré ešte neboli "overené časom".<sup>10</sup>

## Konfliktná a konsenzuálna politická kultúra

Jeden z faktorov, ktorý nám môže pomôcť pri analýze Slovenskej politickej kultúry, je do akej miery je konfliktná (alebo konsenzuálna).

*"A conflictual political culture is one in which different groups (or subcultures) clash with opposing beliefs and values; a consensual political culture experiences less conflict."*<sup>11</sup>

*"Consensual political culture – Citizens tend to agree on the appropriate means to making decisions and how to solve problems.*

*Conflictual political culture - Citizens are sharply divided on both the regime and on the solution to major problems"<sup>12</sup>*

Tieto dve definície nám poukazujú na ďalší faktor, ktorý môžeme zobrať do úvahy pri hodnotení Slovenskej politickej kultúry. Slovenská politická kultúra (napriek tomu, že nie je až tak výrazne konfliktná ako napríklad politická kultúra Poľska), patrí ku konfliktným politickým kultúram. Štýl politiky Slovenska sa výrazne líši napríklad od spôsobu vedenia politika vo Švédsku (ktoré je zvyčajne zaradené medzi konsenzuálne politické kultúry). Aby som priblížil ako sa politická kultúra Švédska v tomto odlišuje od Slovenskej, uvediem ďalšiu citáciu:

*"A political culture based upon consensus: traditionally Sweden has had a disposition to agree rather than disagree. Olof Peterson wrote(1994) 'the aim of political decision-making has been to avoid divisive conflicts; and emphasis on compromise and pragmatic solutions has led to a political culture based on consensus'. Arter quotes Einborn and Logue to the effect that while parliamentary institutions are not dissimilar to other countries, it is the informal aspects, corporatism and political culture which make Sweden 'more unique'. Arter explains that such a culture facilitates and reinforces a 'bargaining democracy' whereby ground is given in exchange for reciprocation, or as Stenelo and Jerneck suggest: 'negotiations do not as a method of conflict resolution predominate over voting but naturally do not exclude it.' "<sup>13</sup>*

Politická kultúra Slovenska, je naopak založená na konfrontácií názorových blokov. Dôkazom tohto je silné rozdelenie politických strán na koalíčné a opozičné, pričom v prípade, že koalícia stratí prevahu, nedokáže si udržať moc menšinovou vládou, čo je jedným zo znakov konsenzuálnej politickej kultúry. Táto konfliktná kultúra sa prejavuje na rôznych úrovniach: politickej (koalícia proti opozícií), ideologickej (pravica proti ľavici) a národnostnej.

To, že politické strany ktoré sa na týchto konfrontáciách účastnia, získavajú politickú podporu občanov, naznačuje že toto politické správanie, je do istej miery obrazom politickej kultúry. Politické strany majú úspech vtedy ak dokážu správne osloviť potencionálnych voličov. Vzhľadom na rozdiel ako je v iných kultúrach vnímaná politika, sú zároveň aj iné spôsoby ako získať politickú podporu. Konfrontačný štýl politiky je jedným z nich, častý pre postkomunistické krajiny.

Dôvod, prečo sa Slovenská politická kultúra vyvinula smerom ku konfrontácii, môžeme znova objaviť skúmaním vzťahu historickej skúsenosti k súčasnosti a zároveň vzťahu politického systému k kultúre jednotlivcov.

## Vplyv komunizmu na dnešnú politickú kultúru Slovenska

Jedno z kulturalistických vysvetlení som už spomenul: ukazuje sa, že spoločnosti ktoré majú historické skúsenosti s častými zmenami politického systému, sa stávajú menej stabilnými. Častá zmena politického systému vedie k strate dôvery jednotlivca k inštitúciám. Prípád Slovenska je ale komplikovanejší a úlohu pri ňom zohráva aj forma predchádzajúcich politických systémov a inštitúcií (pretože jednotlivec si vo vzťahu k inštitúciám formuje svoje politické orientácie). Konkrétne sa bližšie pozriem na komunistický režim po roku 1945 (a 1968) do roku 1989, pretože ide o relatívne stabilné obdobia, kde je možné pozorovať ako systém vplýval na kultúru.

*"As the countries of Central and Eastern Europe have proceeded to build democratic systems, the study of political culture has begun its new phase where the impact of four decades of Communist regimes has claimed its due. The impact of communist domination influenced people's underlying subjective values and had an influence on some of their attitudes and beliefs about politics, morality and history. This "inheritance" of the perspective or "mind-set" is the "continuity factor" of political culture. This is one of the gravest legacies of Communist rule. Furthermore, it has had long-lasting and unexpected consequences for the post-communist historical memory. It has done much to destroy it."<sup>14</sup>*

Komunistický režim si uvedomoval nutnosť transformácie politickej kultúry spoločnosti, pretože silná vlna opozície voči systému by ho mohla zničiť. Podobne ako v prípade Sovietskeho Zväzu<sup>15</sup>, pre uchovanie moci komunistickej strany bolo nutná nielen atomizácia spoločnosti, ale aj jej "prevýchova" k komunistickým hodnotám. Preto môžeme v tomto prípade vidieť, že sa systém snaží formovať politickú kultúru pomocou metód ako manipulácia histórie a ovládnutie vzdelávacieho procesu, médií, likvidácia sociálneho kapitálu (atomizácia spoločnosti), odstraňovanie vplyvu náboženstva, likvidácia opozície a disidentov...

Moreover, there is still another factor related to the political culture of post-communist countries concerning the general perception of historical events. Bluntly stated, the Communist power wanted political control, it used its propaganda to convince the population of the superiority of its historical position and the inevitability of its eventual victory over the western democratic system. So, for this purpose, it altered textbooks, reinterpreted history and banned and censored anything that contradicted its propaganda. It aimed to erase the historical memory of its citizens in order to engrave its own "history" on the minds of its citizens. Czech novelist Milan Kundera lamented in the late 1970s that the "the greatest injustice [of the Communist regime] is not violence but forgetting" and that it was the aim of the Husák regime to destroy the nation's history, to make the nation "forget what it is and what it was"<sup>16</sup>



Je nutné si všimnúť, že väčšina spomenutých snáh ovplyvniť politickú kultúru je vykonávaná ovládnutím agentov politickej socializácie: média, školstvo, náboženstvo... Systém sa vedome snažil pestovať politické orientácie preň vhodné a likvidovať nebezpečné. Môžeme preto povedať, že snaha ovplyvniť politickú kultúru podľa ideológie vládnucej strany, by mohla byť jedným z faktorov pre definíciu totalitného systému.<sup>17</sup> Napriek tomu, že je možné dnes zhodnotiť, že štát nebol úspešný v jeho snahe formovať politickú kultúru, kulturalisti by poznamenali, že niektoré fragmenty "nanútenej" kultúry boli prijaté a vďaka tzv "culture lag" prežili zmenu politického systému. Takisto politická orientácia voči štátu a moci "prežila" zmenu systému a môže byť dôvodom momentálnej konfrontačnej formy Slovenskej politiky.

### **Poznámky:**

<sup>1</sup> V predchádzajúcej kapitole som poukázal na príklad konca kolonializmu, kde politická kultúra mohla zohrávať dôležitú úlohu. Podobne by sme sa mohli pozrieť aj iné príklady z histórie a hľadať vplyv politickej kultúry. Ale ako som poznamenal minule, politická kultúra nás môže ľahko viesť k tomu, že cez ňu budeme vysvetľovať všetky javy. Tomuto sa je treba vyhnúť tým, že sa bude prikladať dostatočná váha aj iným faktorom, ktoré mohli zohrávať svoju úlohu. Nie je možné odbyť každú zmenu politického systému tým, že bola výsledkom rozporu medzi politickou kultúrou a politickým systémom. Napríklad v prípade Ruskej revolúcie z roku 1917 je rola politickej kultúry nejasná.

<sup>2</sup> Moja práca sa zaoberá len jedným z viacerých prístupov k výskumu politickej kultúry (tak ako ich prezentuje *Marek Skovajsa v Politická Kultura, prístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumaní politiky, Univerzita Karlova v Prahe, Praha 2006*). Bližšie som sa nimi zaoberal v kapitolách 2 a 3.

<sup>3</sup> *Silvia Mihalikova, Political Culture and Civil-Military Relationships in Slovakia, The Centre of European Security Studies (CESS), April 2000*

<sup>4</sup> *Lubomír Lipták, Slovensko v 20. storočí, Druhé vydanie, Kalligram, 1998*

<sup>5</sup> V predchádzajúcej kapitole som poukázal na to ako môže zmena politického systému ovplyvniť politickú kultúru. Vybral som prípad Británie, pretože ide o prípad, kedy demokratický vývoj prebiehal postupnými premenami (čo je v kontraste so Slovenským prípadom množstva zmien len v jednom storočí)

<sup>6</sup> V zmysle Almondovej koncepcie politickej orientácie, ako bola spomenutá v 2. a 3. kapitole

<sup>7</sup> V tomto bode čiastočne zachádzam do psychologického poňatia politickej kultúry, aby som uviedol príklad ako sa môžu podvedome tvoriť politické postoje na základe historických skúseností. Zástanci tohto prístupu by pravdepodobne tvrdili, že spomenuté otázky si jednotlivec kladie častokrát podvedome a súhrn "odpovedí" tvorí politickú kultúru. Ide ale len o niektoré otázky, ktoré majú slúžiť ako príklad.

<sup>8</sup> Odpoveď na túto otázku napríklad naznačuje, či bude jednotlivec tolerovať, keď vládnuca strana poruší zákon (a do akej miery)

<sup>9</sup> Pritodzene, hovorím len o demokratických spoločnostiach. Porovnanie Veľkej Británie a Slovenskej Republiky je uskutočňované v rámci liberálnych demokracií, aby som mohol názornejšie poukázať na vplyv politickej kultúry. Porovnať demokratický a autoritárny štát by bolo (v kontexte politickej kultúry) podstatne zložitejšie.

<sup>10</sup> O dôvere k štátu je treba hovoriť aj v súvisi s komunistickým režimom, ktorý sa do istej miery snažil prispôbovať politickú kultúru svojmu systému, pričom (aj inými spôsobmi) ničil sociálny kapitál spoločnosti.

<sup>11</sup> Táto definícia je spomenutá v súvislosti s *Tocquevillovým dielom Demokracia v Amerike* (10.4. 2009 <http://phs.prs.k12.nj.us/ewood/amergov/USGov5th/chapterthree.htm>).

<sup>12</sup> [www.daniellazar.com/wp-content/uploads/three-levels-of-political-culture-lecture-ch-3.doc](http://www.daniellazar.com/wp-content/uploads/three-levels-of-political-culture-lecture-ch-3.doc) 10.4. 2009

<sup>13</sup> <http://heatonnorris.blogspot.com/2008/11/nordic-model-of-government.html> 11.4. 2009

<sup>14</sup> *Samuel Abrahám, The Rise and Fall of Illiberal Democracy in Slovakia: 1989 – 1998 An Analysis of Transformation in a Post Communist Society, Carleton University, Ottawa*

<sup>15</sup> Hannah Arendt v *Pôvode Totalitarizmu* spomína Stalinovu snahu atomizovať ruskú spoločnosť

<sup>16</sup> *Samuel Abrahám, The Rise and Fall of Illiberal Democracy in Slovakia: 1989 – 1998 An Analysis of Transformation in a Post Communist Society, Carleton University, Ottawa*

<sup>17</sup> Je diskutabilné, či ide iba o znak totalitných systémov. Aj liberálne demokracie poznajú kategóriu názorov nebezpečných pre zachovanie ľudských práv.

## Kapitola 6

### Kritiky politickej kultúry, zhrnutie a záver

*Táto kapitola sa sústreďí na zhrnutie základných poznatkov z predchádzajúcich kapitol. Postupne sa venuje pojmom politickej kultúry, orientácie, socializácie. Prezentuje hlavné kritiky súvisiace s aplikáciou politickej kultúry ako vysvetlenia politických javov.*

#### Politické orientácie a politická kultúra

Politická kultúra je nejasný pojem. Keď Marek Skovajsa hovorí o politickej kultúre, ako o "hmle s nejasnými okrajmi, ale jasným vnútrom"<sup>1</sup>, má na mysli častý problém s presným vymedzením pojmu politickej kultúry. Nie je jasné kde je presne hranica pojmu 'politická kultúra' a konkrétne pokusy o jej definíciu závisia od prístupu k výskumu.

V kapitolách 1 a 2, som sa pokúsil načrtnúť históriu a súčasnosť pojmu politickej kultúry. Spôsob akým je tento pojem vnímaný dnes sa môže<sup>2</sup> líšiť od spôsobu akým ho prvý raz použil Gabriel Almond. Spomenul som, že politická kultúra je pojem, ktorý existuje už od roku 1955 keď ho prvý raz použil Gabriel Almond vo svojej eseji *Comparative Political Systems* a neskôr sa tomuto pojmu venuje s Verbov v *The Civic Culture*.

V spomínaných kapitolách som spomenul rozdelenie ktoré použil Marek Skovajsa, na *objektivistické* (orientácia na povahové črty jednotlivca) a *interpretatívne* (orientácia na racionálne uvažovanie jednotlivca), a na *makroprístupy* (súvisiace so sociológiou) a *mikroprístupy* (súvisiace s psychológiou).

Vzhľadom na rozsah tejto práce som nebol schopný bližšie analyzovať a aplikovať viacero prístupov, a preto som sa sústredil len na Almondov a Verbov prístup<sup>3</sup>. Ten definoval politickú kultúru ako súhrn jednotlivých **politických orientácií**. Jednotlivé politické orientácie definuje ako **vzťah jednotlivca k politickému objektu**.<sup>4</sup>

Ako sme si ukázali, politickým objektom môže byť jednotlivec, štát, byrokracia, politické strany... oproti tomu ku každému politickému objektu máme niekoľko politických orientácií: *kognitívne* (vyjadrujúce znalosť jednotlivca o politickom objekte), *afektívne* (vyjadrujúce emocionálny vzťah k politickému objektu) a *hodnotiace* (vyjadrujúce postoje jednotlivca k otázkam ako legitimita politického objektu). Kombináciu týchto orientácií u všetkých jednotlivcov vzniká (v Almondovom poňatí) *politická kultúra*. Toto je jedna z teórií, ktoré som sa pokúsil v predchádzajúcich kapitolách aplikovať.

### **Politická socializácia, socializačné vplyvy a historická skúsenosť**

Ďalšou témou, ktorú som spomenul (a ktorá súvisí s politickou kultúrou) je **politická socializácia**. Spomenul som, že politická socializácia je proces, ktorým si jednotlivec formuje politické hodnoty, názory a presvedčenia (alebo v našom prípade politické orientácie). Politická socializácia prebieha cez vplyvy tzv. socializačných agentov. Za hlavné považujeme vplyvy rodiny, náboženstva, vzdelania, médií... ale radí sa sem napríklad aj pracovné prostredie.

Socializácia nie je obmedzená len na detstvo (obdobie formovania hodnôt, presvedčení...), ale prebieha počas celého života a je ovplyvnená aj osobnými a kolektívnymi skúsenosťami.

Aby sme nadviazali na Almondovu teóriu politickej kultúry: socializácia vedie k formovaniu kognitívnych, afektívnych a hodnotiacich politických orientácií. Spojením jednotlivých orientácií získavame politickú kultúru. Preto je politická kultúra priamo závislá od procesu socializácie. Poukázal som na to, že toto si často uvedomujú aj štátne inštitúcie v totalitných štátoch. Tie sa niekedy snažia politickú kultúru formovať: zavedením jednotných vzdelávacích osnov v školách, kontrolou médií a pomocou represívnych mechanizmov<sup>5</sup>.

So socializáciou súvisí pojem zdieľanej historickej skúsenosti. Zatiaľ čo skupina môže zdieľať jednu historickú skúsenosť<sup>6</sup>, pomocou socializácie je možné, aby historická skúsenosť zanechala vplyv aj na generáciách ktoré ju priamo nezažili. Týmto spôsobom môžu historické skúsenosti zanechať vplyv aj na politických orientáciách neskorších generácií.<sup>7</sup>

Do istej miery sa tejto otázke venujem v 4. a 5. kapitole. Poukazujem v nich na prípady keď politické orientácie "prežili" aj po výrazným systémových zmenách. V Britskom prípade išlo o príklad volenia politických strán na základe triednej príslušnosti. V Slovenskom prípade som poukázal na možnosť, že politické orientácie, ktoré prijala časť ľudí z éry normalizácie, mohli pretrvať aj po roku 1989 a teraz určujú charakter toho, čo sa považuje za prijateľnú formu robenia politiky. Zároveň je možné, že rozšírenie politickej orientácie predstavujúcej štát ako "ochrancu" jednotlivca, je tým, čo v post komunistických krajinách vytvára prostredie pre autoritárnu vládu. To ako môže politické správanie niektorých skupín obyvateľstva ostať zachované aj napriek výrazným systémovým zmenám, je ďalším dôvodom pre výskum politickej kultúry<sup>8</sup>.

### **Hlavné kritiky pojmu politickej kultúry<sup>9</sup>**

V tejto práci som sa zatiaľ pokúsil predstaviť aj pojem politickej kultúry a nutnosť brať politickú kultúru obyvateľstva ako dôležitý faktor. Na druhej strane existujú aj oprávnené kritiky, ktoré sa teraz pokúsim pripomenúť.

Prvou kritikou je nejasnosť pojmov. Politická kultúra (a aj kultúra všeobecne) nie je jasne vymedzený pojem. Naopak, jeho nejasnosť je pravdepodobne dôvodom, prečo existuje toľko možných prístupov k výskumu politickej kultúry. Je kultúra pojem, ku ktorému sa má vyjadriť skôr psychológia alebo sociológia? Čo podmieňuje kultúrne správanie človeka? Sú dôležitejšie racionálne alebo emocionálne motívy konania? Kritici tvrdia, že vzhľadom na to, že je nejasné ako tento pojem vymedziť a kam ho zaradiť, nebude možné použiť politickú kultúru ako jasný pojem. Bude vždy nutné, aby každý autor podal definíciu kultúry pred tým, než s ňou začne narábať. Bez toho, aby sme si ujasnili, čo presne je kultúra, nemôžeme ani mať jasné čo je politická kultúra.

Ďalšia kritika sa sústreďuje na spôsob akým sa pojem politickej kultúry používa. Často dochádza k tomu, že sa pojem politickej kultúry mení na tzv reziduálnu premennú. Stáva sa, že politická kultúra sa používa ako vysvetlenie vtedy, keď žiadne iné vysvetlenie nie je. A len dovtedy, kým sa nenájde "presnejšie" vysvetlenie. Problémom je opäť "univerzálnosť" pojmu kultúra, pretože všetko v ľudskej spoločnosti súvisí s kultúrou. Preto je treba hľadať aj iné ako kultúrne vysvetlenia politických javov.

Posledná hlavná kritika súvisí so vzťahom politického systému a politickej kultúry. Predpokladá sa, že politická kultúra má vplyv na politický systém a je schopná ho meniť. Zároveň politická kultúra sama môže byť ovplyvnená politickým systémom. Preto je tu nebezpečenstvo cyklického vysvetlenia "systému kultúrou a kultúry systémom". Je nutné špecifikovať ako politická kultúra vplyva na politický systém a ako politický systém ovplyvňuje politickú kultúru. Potom je možné sa vyhnúť cyklickému vysvetleniu jedného javu iným a naopak.

## **Záver**

Účelom tejto práce bolo predstaviť politickú kultúru. Pokúsil som sa pojem politickej kultúry predstaviť, definovať a spomenúť súvisiace pojmy. Následne som sa pokúsil ukázať ako sa Almondová teória dá použiť na konkrétnych príkladoch Veľkej Británie a Slovenska. Tieto príklady ukázali, že politická kultúra je užitočný pojem pri analýze politických javov. Na oboch prípadoch sme videli, že kultúra a politický systém spolu súvisia.

Zároveň sme potvrdili, že politická kultúra má vplyv na politický systém (a naopak) bez toho aby sme použili cyklické vysvetlenie. Ukázal som, že systém dokáže vplývať na politickú kultúru tým, že kontroluje socializačné vplyvy. Zároveň samotná forma, stabilita a tradícia politického systému ovplyvňuje politickú kultúru<sup>10</sup>. Poukázal som aj na vplyv kultúry na systém na príkladoch revolúcií, ku ktorým viedla snaha zmeniť systém<sup>11</sup>.

Poukázal som aj na súvisiace kritiky politickej kultúry a problémy s jej aplikáciou na konkrétne prípady. Spomenuté kritiky ujasňujú problémy s aplikáciou politickej kultúry ako vysvetlenia politických javov. Na druhej strane som poukázal na to, že politická kultúra je užitočný pojem, ktorý dokáže pomôcť objasniť príčiny niektorých politických javov a neustále ovplyvňuje a formuje politický systém.

## **Poznámky:**

<sup>1</sup> *Marek Skovajsa v Politická Kultúra, přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2006*

<sup>2</sup> V závislosti od použitého výskumného prístupu. Spomínaný Marek Skovajsa zaradil Almonda medzi tých ktorý používajú metódu tzv objektivistického makroprístupu. Od čias Almondovej Civic Culture, ale vznikli aj iné prístupy, veľmi závisiace od toho ako definujeme samotnú kultúru.

- <sup>3</sup> Ako boli uvedené v *Comparative Political Systems* a *The Civic Culture*. V 5. kapitole som poukázal aj ako by mohol vyzerať interpretatívny prístup.
- <sup>4</sup> Dobrým príkladom na objasnenie čo je politický objekt a čo politická orientácia, je tabuľka uvedená v 1. kapitole
- <sup>5</sup> Je možné polemizovať či sa štát v liberálnej demokracii snaží 'vnucovať' isté názorové postoje cez vzdelávací systém. Napriek tomu, ide stále o jeden z mechanizmov, cez ktorý si totalitné štáty upevňujú moc.
- <sup>6</sup> V 4. kapitole som uviedol možný príklad populácií v kolonizovaných krajinách. Napriek tomu, že často ich nespájalo nič okrem toho, spoločná skúsenosť s kolonizátormi ich dokázala proti nim spojiť.
- <sup>7</sup> Jedným z faktorov, ktoré v tejto práci nespomínam, ale ktoré je nutné brať do úvahy, je aj mytologizácia a reinterpretácia histórie.
- <sup>8</sup> Spomenul som aj pojem "culture lag", ktorý by sa takisto dal použiť na vysvetlenie tohto javu. Culture lag predpokladá, že kultúra je vždy s určitým oneskorením nasleduje systémové zmeny a pomaly sa im prispôsobuje.
- <sup>9</sup> Tieto kritiky sú nepriamo spomenuté aj v *Politická Kultúra, prístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumaní politiky*.
- <sup>10</sup> Na toto som poukázal na porovnaní Britského a Slovenského príkladu v 4. a 5. kapitole. Stabilný Britský systém vytvoril kultúru ktorá mu dôveruje. V prípade nestabilného systému (nelegitimovaného tradíciou), je konkrétna vláda častejšie identifikovaná so štátom.
- <sup>11</sup> Podobne je možné vnímať aj výsledky volieb, ktoré vedú k zmene vlády. Politická kultúra je faktor, ktorý určuje aj mieru podpory politických ideológií a strán.

**Použitá literatura:**

1. Marek Skovajsa, Politická Kultura, přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2006
2. Robert Putnam D. 1993 Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press
3. Marek Skovajsa, Demokracie, občanská kultura a sociální kapitál, [www.fhs.cuni.cz/kos/kestazeni/ttexty/skovajsa\\_obcanska\\_kultura\\_a\\_socialni\\_kapital.doc](http://www.fhs.cuni.cz/kos/kestazeni/ttexty/skovajsa_obcanska_kultura_a_socialni_kapital.doc) 5.2. 2009
4. Zdenka Vajdová, Politická kultura - teoretický koncept a výzkum [http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/299\\_339VAJDO.pdf](http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/299_339VAJDO.pdf) 5.2. 2008
5. Political Socialization as a Means of Consolidating Pluralism and Democracy in Southeastern Europe [http://www.ays.org.yu/chal\\_balk/03%20-%20Voskopoulos.pdf](http://www.ays.org.yu/chal_balk/03%20-%20Voskopoulos.pdf) 3.2. 2008
6. Political Culture <http://polisci.nelson.com/intropc.html> 5.2. 2008
7. Stephen Gottlieb, The role of media in political campaigns <http://www.indiana.edu/~reading/ieo/digests/d74.html> 3.2. 2008
8. John Dearlove a Peter Saunders v Introduction to British Politics, second edition, Blackwell Publishers 1993
9. Comparative politics today A world view (Pearson international edition), Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, Russel J. Dalton, Kaare Strom
10. Lawrence A. Hirschfield, Why don't anthropologists like children?, American anthropologist 104 (2): 611-627, American anthropologic association, 2002
11. Countries and Concepts: Politics, Geography, culture (Pearson, Prentice Hall Companion Website), Michael G. Roskin [http://wps.prenhall.com/hss\\_roskin\\_countries\\_8/12/3281/840074.cw/index.html](http://wps.prenhall.com/hss_roskin_countries_8/12/3281/840074.cw/index.html) 12.4. 2009
12. UK election statistics: 1945-2003, Matthew Leeke, Social and General Statistics Section, House of Commons Library (<http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2003/rp03-059.pdf> 12.4. 2009)
13. Silvia Mihalikova, Political Culture and Civil-Military Relationships in Slovakia, The Centre of European Security Studies (CESS), April 2000
14. Ľubomír Lipták, Slovensko v 20. storočí, Druhé vydanie, Kalligram, 1998
15. Samuel Abrahám, The Rise and Fall of Illiberal Democracy in Slovakia: 1989 – 1998 An Analysis of Transformation in a Post Communist Society, Carleton University, Ottawa